

Зубко О. БЕЛОРУССКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОММИСАРИАТ В ОДЕССЕ (1918 - 1919 ГГ.)

В статье рассматривается деятельность Белорусского национального комиссариата в Одессе в 1918 – 1919 годах – одного из консульских учреждений Белорусской Народной Республики.

Ключевые слова: дипломатическое учреждение, консульский отдел.

Zybko O. BELARUSIAN NACTSYIONALNOGO COMMISARIAT IN ODESSA (1918 – 1919)

Article deals activities of the Belarusian nactsyionalnogo Commisariat in Odessa - Consular Section of Belarussian National Republic in 1918-1919.

Key words: legations, Consular Section.

УДК 94 (477) «1918/1920»:336

В.А. Іващенко

**ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ДИРЕКТОРІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ
(ВЕРЕСЕНЬ 1918 – ЛИСТОПАД 1920 РР.)**

У представленій праці автор торкається питання податкової політики в українському селі. У статті розкривається механізм нарахування та стягнення податків в українському селі.

Ключові слова: Рада міністрів, податкова політика, українське село.

Економічне процвітання будь-якої держави не можливе без виваженої й продуманої податкової політики. Тому здобутий історичний досвід є важливим у вдосконаленні податкової системи сучасної України. Українські та зарубіжні науковці періодично зверталися до даної тематики [1; 11]. Однак окремого дослідження з податкової політики Директорії УНР в українському селі поки що не має. Цим і зумовлюється актуальність обраної нами тематики.

Автор статті ставить за мету висвітлити податкову політику Директорії УНР в українському селі у вересні 1919 – листопаді 1920 рр. Об'єктом вивчення є внутрішньо-економічна діяльність урядів УНР часів Директорії, предметом – податкова політика в українському селі.

Восени 1919 р. внутрішня соціально-економічна та суспільно-політична ситуація для Директорії УНР різко загострилася. Насамперед скоротилася територія, на яку поширювалася чинність влади Директорії; по-друге, армія УНР зазнавала поразок від Червоної Армії та Збройних сил Півдня Росії; по-третє, 15 листопада 1919 р. за кордон виїхали А. Макаренко та Ф. Швець. Все це засвідчувало, що лідери Директорії практично не контролювали ситуацію. За таких умов не доводиться говорити про виважену державну податкову політику на селі.

На фоні зазначених вище негараздів розпочалися деморалізація Армії УНР, її солдати незаконні реквізиції сприймали як легітимний шлях продовольчого самозабезпечення [11, 358 – 359]. Реквізиції військових підривали авторитет української влади в очах селянства. Органи місцевої влади розуміли це як ніхто, бо вони безпосередньо контактували з селянами. Так у доповіді Ямпільської повітової земельної управи йшлося про те, що «останні події, а також реквізиції, котрих допускається військова влада в останній час, а особливо галицькі частини, котрі населення все-таки вважає австрійцями, дуже нервово відбивається на поглядах селянства до влади» [4, арк. 329]. Існувала і проблема реквізицій хліба польськими військовими, які діяли в інтересах попередніх власників. Так 23 серпня 1919 р., за згодою власниці маєтку Демковець, спадкоємниці Новацького, 12 польських жовнірів реквізували близько 200 пуд. збіжжя на потреби польської армії [4, арк. 149]. Подібні випадки траплялись і в інших повітах та волостях. Бувало, що за невиконання наказів польської армії селян катували, а іноді навіть розстрілювали [4, арк. 171]. Саме на прилеглих до кордону територіях випадки реквізицій і конфіскацій у селян були явищем непоодиноким.

Голови волосних земельних управ, слідкуючи за ситуацією, нічим зарадити не могли. Не маючи реальної збройної сили, вони тільки й могли відправляти телефонограми у владні інстанції. Показовою у цьому є телефонограма до Кам'янець-Подільської повітової земельної управи від голови Лянцкорунської волземуправи: «У с. Мар'янівка прибув польський

..... батальйон з бувшим фундатором маєтку Котовичем ... поляки наклали на селян контрибуцію і заставляють селян видати для власника половину ярого хліба. Коли розпорядження не буде виконано, то його зроблять примусово...» [4, арк. 385]. Характерним є те, що реквізувався не тільки хліб, а й сільськогосподарський інвентар [4, арк. 386]. Проілюстрована ситуація вказує на неспроможність уряду Директорії УНР врегулювати ситуацію, яка склалася на селі. Враховуючи, що на вересень 1919 р. УНР контролювала незначні території, а уряд перебував у Кам'янець-Подільську, констатуємо, що ситуація з реквізиціями, яка склалася в Кам'янецькому повіті, наочно демонструє відсутність авторитету влади як в очах населення, так і Польської держави.

У вересні 1919 р. року Директорією було ухвалено закон «Про встановлення підводної натуральної повинності для формування військових транспортів» [6, арк. 21зв]. Фактично було узаконено реквізицію у селян тяглової худоби та возів, без яких ведення господарства, засів землі були неможливими. Такі заходи, на нашу думку, носили вимушений характер. Вони зумовлені не стільки економічною доцільністю, скільки обставинами військово-революційного часу.

Для організації збору хоч якихось податків Міністерством фінансів 5 листопада 1919 р. було видано звернення до всіх державних і громадських інституцій, але цей заклик має здебільшого формальний характер [10, арк. 1]. Формально контролюючи територію України, Директорія здійснювати владні функції повною мірою не могла. У революційний час селяни, як і все населення, на деякий час забули про те, що таке платити податки, тому державні видатки покривалися за рахунок друкарського верстату [1, 153].

Фінансова та економічна скрута, військові потреби армії призвели до того, що уряд знову вдається до запровадження одноразових податків. Так 31 травня 1920 р. С. Петлюра затвердив закон «Про одноразовий надзвичайний податок». Він був необхідний для покриття витрат на бойові дії і встановлення ладу та спокою на території УНР [8, арк. 1]. Оподаткуванню підлягали усі фізичні і юридичні особи, що користувалися землею в сільській та іншій місцевостях. Ставка податку для селян залежала від кількості десятин землі. Селяни, які мали земельний наділ до 3-х дес., сплачували по 480 грн. за кожен десятина. Зі збільшенням земельного наділу зростала й сума податку. Так земельний наділ у розмірі 3,5 дес. оподатковувався по 960 грн. за дес., 5-10 дес. – 1440 грн., більше 10 дес. – 1920 грн. з дес. Існувала категорія осіб, які звільнялися від одноразового надзвичайного податку. До неї належали колишні та діючі козаки армії УНР, а також цивільні, що перебували в дієвій армії [8, арк. 1-2]. За невиконання норм закону встановлювалася пеня у розмірі 5 % на місяць від суми заборгованості. На тих, хто ухилився від сплати податку або вносив його неповністю, накладався штраф, що дорівнював 50 % від суми встановленого податку. Контроль за виконанням цього закону здійснювався Міністерством фінансів, внутрішніх справ та військовими [8, арк. 2]. Однак кризовий стан справ на фронтах та відсутність осіб, які могли б упроваджувати закон в дію, не дозволяли реально збирати податки з населення УНР.

Зважаючи на нагальні потреби воєнного часу у продовольстві і скрутне становище, 5 листопада 1920 р. С. Петлюра запроваджує одноразовий податок харчовими продуктами для забезпечення потреб армії та примусове вилучення цих продуктів за окрему плату. Податок стягувався з усіх категорій земель, на яких було зібрано урожай 1920 р., та працюючих підприємств й інших організацій. «Одноразовий натуральний безоплатний податок» сплачувала кожна селянська громада. Їй на користь держави належало здати 1 фунт зерна, 10 фунтів картоплі, 10 фунтів сіна, 10 фунтів соломи з кожної десятини від кількості землі, яка числилася в межах громади в користуванні громадян [7, арк. 1зв]. Окрім цього, примусово за плату вилучалося по одному пуду зерна, картоплі, соломи, сіна з кожної десятини. П'ять відсотків загальної кількості худоби також вилучалося як натуральний податок. Слабкою втіхою для селян мали стати «спеціальні квитки, в яких зазначалося, що саме і в якій кількості взято у громадянина в натуральний податок і яка сума належить до виплати» [7, арк. 2].

Цей податок абсолютно підривав довіру селянства до Директорії. Його суми хоч і не були досить значними, але, враховуючи складне соціально-економічне становище селянських господарств, можна цілком впевнено констатувати, що для них він був великим тягарем.

У питаннях оподаткування селян земськими податками та зборами також мали місце проблеми. Ефективно збирати не тільки загальнодержавні, а й земські податки в українському селі було складно. Громадянська війна, отаманщина заважали збору податків з населення. На користь місцевого самоврядування запроваджувався «одноразовий надзвичайний» податок. Він

стягувався у разі оголошення певної території небезпечною, або ж у разі епідемії з дозволу МВС за відома Міністерства фінансів [5, арк. 1–2].

Якщо у 1919 р. місцева влада хоч якось працювала, то через кілька місяців ситуація змінилася на гірше. Становище, в якому опинилася місцева влада і податковий апарат у травні 1920 р., яскраво описує одна з місцевих Вінницьких газет «Хвиля»: «... становище народного самоврядування стало ще гірше... Поступлення місцевих податків стало млявим і незначним, якби не дотації та допомога уряду і кредитних установ, то земство до цього часу не дотягло. Фінансове становище вінницького повітового самоврядування найсумніше: кошторису на біжучий рік складено не було.....недоплат попередніх років 7 000 000 крб. .... зараз ніяких платежів не поступало....» [3].

Скрутне матеріальне становище в державі не дозволяло ефективно збирати податки. На Поділлі кількість податкових інспекторів була зменшена до 65, а утримання – збільшено з 375 до 525 крб. на міс., але за гроші працювати мало хто погоджувався [2].

Розуміючи скрутне економічне становище податкових інспекторів, місцева влада неодноразово справедливо наголошувала на важливості фінансування податкового апарату як головної артерії надходження коштів у державний бюджет. Представники Подільської губернської влади в кінці 1919 р. стосовно цього зазначали: «...При сучасних умовах збирання яких би то не було податків з населення можливе тільки тоді, як влада пошле в допомогу місцевим працівникам, селянським та волосним зборщикам озброєну силу» [9, арк. 18 зв.].

Отже, період з вересня 1919 по листопад 1920 рр. характеризується спробою здобути якомога більше коштів за рахунок введення практики надзвичайних і одноразових податків. При цьому можливості платника не враховувалися. Для періоду перебування при владі Директорії стає характерним перехід від грошової до натуральної форми оподаткування. Це відіграло свою роль у падінні популярності Директорії в масах, найголовніше – селянських, які були її основною соціальною опорою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Стахів М. Україна в Добі Директорії УНР: У 7 т. Т1. – Скрантон, 1962. – 272с.
2. Україна – 1919 – 14 серпня.
3. Хвиля – 1920 – 20 травня.
4. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф.1062. – Оп. 1. – Спр. 76. – 419а.
5. ЦДАВОВУ. – Ф.1064. – Оп. 1. – Спр. 125.
6. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп. 1. – Спр. 302А.
7. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп. 2. – Спр. 240.
8. ЦДАВОВУ. – Ф.1065. – Оп. 9. – Спр. 65.
9. ЦДАВОВУ. – Ф.1509. – Оп. 1. – Спр. 94.
10. ЦДАВОВУ. – Ф.1509. – Оп. 1. – Спр. 96.
11. Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К.: Дух і літера, 2003. – 767 с.

Іващенко В.А. НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА ДИРЕКТОРИИ В УКРАИНСКОМ СЕЛЕ (СЕНТЯБРЬ 1918 – НОЯБРЬ 1920 ГГ.)

В представленной статье автор останавливается на налоговой политике в украинском селе. В ней раскрывается механизм начисления и изымания налогов в украинском селе.

Ключевые слова: Совет Министров, налоговая политика, украинское село.

Ivaschenko V.A. THE DIRECTORIY POLITIC OF TAX IN UKRAINE VILLAGE (SEPTEMBER 1918 – NOVEMBER 1920)

In the presented article an author decides the tax policy in the ukrainian village. In this article also describe mechanism of accounting and taxing in the Ukrainian village.

Key words: Government, policy of taxation, Ukrainian village.